

Լ ընու ըզդաւատ յիւր գարնային դայլայլելիս :
 Բ զնապաստակ ըստ որջն ելեալ անըզդոյշ
 Ե իրօք մահու խոցէ որսորդն՝ եդեալ ուշ :
 Կ քաւն յըստուերս երեկորին անվեհեր
 Յարձազանգաց խընդրէ զմոլոր իւր ընկեր :
 Ո հ , զոյր ըզսիրտ ոչ վառեսցեն կաթոգին
 Լ ըսեմաստուեր ծագաց երկնից փայլք մըթին ,
 Լ յս այս շրփոթ խառնուրդ մալյլից ընդ արփւոյն ,
 Լ յս տըւընջեան տարտամ պայքար ընդ ցայգոյն ,
 Լ ըւաղ այս բոցք ցիր ըզլերամբք շըրջակայ ,
 Լ յս մուտք պայծառ՝ ուր արեգին փաղփեալ կայ
 Ե յամն ոսկեհեր եւ պատմութեան շողջողուն ,
 Լ յրկինք տակաւ ներկեալ ի լուրթ մըթուլթիւն ,
 Լ յս ընդ կապուտ քօղով շիջեալ տիւ լուսոյն :

ՄԻՇՈՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՊՕԼՍՈՅ

(Տես երես 120)

Զուստինիանոսի կայսերութեան առաջին տարիները շատ փառաւոր եղան : Ընուանին Բելիսարիոս , որ արդէն ծերունւոյն : Զուստինիանոսի ժամանակ մեծ համբաւ հաներ էր , զինուորական փառաց բարձրագոյն աստիճանն հասաւ : Բայց մինչդեռ այս մեծ զօրավարը բարբարոսաց վրայ կը յաղթանակէր , մէկ սարսափելի դաւակցութիւն մը քիչ մնաց խռովութիւն պիտի հանէր Կոստանդնուպօլսոյ մէջ : Ըրդէն Կապոյանէն և Կանանէն անդադար շփութութիւններ կը հանէին մայրաքաղաքին մէջ : Զուստինիանոս Կապոյանէն կը պաշտպանէր , և Սէոգորա Կանանէնէրը : Կապոյանէն բոլորովին նոր կերպով սկսան մազերնին կտրել , և Պարսից նման մօրութիւն թողուլ : Թեզանիքնին վարի կողմը նեղ ու վերի կողմը լայն հագուստ մը կը հագնէին : Իսկ

բաճկոննին , անդրավարտիքնին , ու ոտքի ամաննին հոնաց նման էին : Գլշերները ամէն տեսակ զինուք զարդարուած կը պտրտէին : Իսկ ցորեկը միայն հագուստներնուն տակն երկսայրի դաշոյն կը պահէին : Ըրդ Կոստանդնուպօլսոյ քաղաքապետը գլխաւոր քաղաքացեաց անդուլ բողոքներէն ստիպուած , ուզեց խստանալ այս կուսակցութեանց դէմ , որ կայսերական իշխանութեան կը հակառակէին : Ըն ատեն Կապոյանէն ու Կանանէն մէջերնին փառաստան ու պաշտպանողական դաշնակցութիւն մը դրին , ժողովուրդն ալ հետերնին միաբանած զինարանները վազեցին ու որչափ զէնք գտան առին : Վերջն ալ հրատարակեցին թէ Զուստինիանոս կայսրութենէ ընկած է և Պրոբոսի տունն թագը . բայց անիկայ երբոր այսպիսի վտանգաւոր պատիւ մը յանձն չառաւ , տանը կրակ տնւին : Երջը գնացին ապստամբք Ընաստասայ եղբորորդին՝ Հիպպոկոլդ գտան , ու զինքը կեսար անուանեցին և Զուստինիանոսի պահակապան զօրքը ձիարձակարանին մէջ ջարդեցին : Զուս.

տինիանոս սարսափած առջի բերան որոշեց, որ իշխանութենէ հրաժարի, բայց սէգն (Լ)էոգորա քաջալերեց զինքը և համոզեց որ ձիարձակարան երթայ և ժողովուրդը խաղաղեցընէ: Ինչ ատեն կայսրը ձեռքն աւետարան առած՝ կատղած ժողովրդեան առջևն ելաւ, և անոնց իմացուց որ (Յովհաննէս կապադովկացին, իշխեպոտիոսն ու Տրիբունիոսը, որ ժողովրդեան թշնամի էին, պիտի աքսորէ: Բայց մոլեալ ամբոխը նախատակոծ ըրին զկայսրը. ու իր և կայսրուհւոյն արձանները խորտակեցին. և բարձրաձայն կը պոռային. «Կեցցէ Հիպպակոս (Լ)գոստոս. կեցցէ յաւերժ Հիպպակոս. ընկաւ (Յուստինիանոս կայսրութենէն»:

Սերջը գնացին քաղքին բանտերը բացին. այլ և այլ թաղերուն կրակ տուին, անանկ որ ամբողջ Բյա Սոփիան և կայսերական պալատին մէկ մասը այրեցաւ:

(Յուստինիանոս սարսափած կը պոռար. — Ո՛ր փախչիմ, ինչպէս ազատիմ:...

Եւ երբոր նաւերը պատրաստ իրեն կը սպասէին, յանկարծ մէյմըն ալ կը վազէ (Լ)էոգորա անխուով ու աներկիւզ կերպով իրեն կ'ըսէ.

«Ի՛նչ, տէր իմ, փախչիլ կ'ուզես. բայց գիտնաս որ փախուստը վատաց համար է միայն: Բաջասիրտ մարդիկ տեղերնին կը կենան, և թէ որ հարկ ըլլայ կը մեռնին ալ: Սարդուս ապրիլը հարկաւոր բան մը չէ, բայց պատիւը կորսնցունելէն ետեւ ապրիլն ամօթ է. պատուէն ընկած ու աքսորուած կայսրը մեռած մարդէն ալ գէշ է: Եւ ոչ երբէք ետեւէդ պիտի գամ. պիտի չթողում այս պալատը, և ասկէց մեռած դուրս պիտի ելամ. թագաւորական աթոռէն աւելի փառաւոր գերեզման չկրնար ըլլալ ինծի համար. քաւ լիցի, չըլլոյ թէ փախչիս: Օրովարներդ և զօրքդ ժողովէ, և քու և կայսերութեանդ փառքը հաստատուէ պահէ»:

(Յուստինիանոս (Լ)էոգորայի այս խօս.

քէն սիրտ առած, ետ կեցաւ փախչելու դիտաւորութենէն:

«Ելէ՛կ, ըսաւ, կը կենամ, և հարկ ալ ըլլայ նէ կը մեռնիմ»:

(Լ)էկէն կանչեց (Լ)էոգորա իր երկու ճարտարամիտ զօրավարները, (Լ)երսէս ու (Լ)ելիսարիոս, մէկուն ստակ տուաւ որ կապոյտներուն բաժնէ ու զանոնք որսայ, մէկային զօրք՝ որ կանաչներուն դէմ պատերազմի:

(Լ)ելիսարիոս, որ Պարսից պատերազմներուն մէջ նշանաւոր յաղթութիւններով դարձեր էր լոստանդնուպօլիս, խոստացաւ որ բոլոր ապստամբները պատժէ: Օրքն առաւ ու գընաց ձիարձակարանը պաշարեց, ու հոն զարհուրելի կոտորած մը տուաւ. աւելի քան երեսուն հազար հոգի մեռան, կ'ըսէ Պրոկոպիոս: Երկիսին այն դուռը՝ ուրկէ կապուտներուն ու կանաչներուն մեռելները հանեցին գերեզմաննոց տանելու, Գուստինիանոսը ցաւ: Իսկ խեղճ Հիպպակոսը, որ աւաւայ կայսր եղեր էր, անողոքելի (Լ)էոգորայ թելադրութեամբը գլխատուեցաւ:

Երեւմտեան կայսրութիւնը բարբարոսաց սրոյն տակը ջախջախեր էր. բայց արեւելք օգնականութեամբ (Լ)երսէսի, մանաւանդ (Լ)ելիսարիոսի, հռովմէական մեծութիւնը պատկառելի կ'ըներ (Յուստինիանոս: (Լ)ելիսարիոսի յ(Լ)իրիկէ արշաւանքն յունական և հռովմէական զինուորութեան պատմութեանց մէջ ամենէն փառաւոր յիշատակաց արժանի դէպքն է: (Լ)ելիսարիոս շատ պատերազմներու մէջ յաղթեց (Լ)անդալաց (Լ)ելիմերիոս թագաւորին: (Յաղթուողները լերան մը վրայ քաշուեցան, բայց հոն սուլէն նեղուելով դաշնադրութիւն ըրին, որ անձնատուր ըլլան: (Լ)ելիմերիոս երեք բան խնդրեց. քիչ մը հաց, որովհետեւ երեք օրէ 'ի վեր բան չէր կերած. սպունդ մը որ առած վերքը լուանայ. և սրինգ մը որով (Լ)անդալաց կործանումն ողբայ: (Յամին 534, (Լ)ելիսարիոս իր հինաւուրց զօրքն լոստանդնու-

այսին մտաւ ու փառաւոր յաղթանակ մը ըրաւ, որուն մեծ զարդէն էր Վեփմերիոս թագաւորը: Արան ծիրանի ձըգած, չորս կողմը իր իշխաններն ու պալատին մեծերն առած, բազմութեան մէջէն անցաւ Վեփմերիոս: Աողովուրդը պսակ ու ծաղիկ կը սփռէր Վեփսարիոսի առջև, որ երկու տարի առաջ ձիարձակարանին մէջ անգթութեամբ զիրենք ջարդեր էր: Արջապէս ամբոխն հասաւ ձիարձակարան, ուր Յուստինիանոս գահուն վրայ նստած կը սպասէր:

Վեփմերիոս գնաց կայսեր գահաւորակին առջևը, ոչ գանգատ մը հանեց բերնէն և ոչ կաթիլ մը արցունք թափեց աչքէն: Սուրբ գրոց այս խօսքը միայն զուրցեց. «Անայնութիւն ունայնութեանց ամենայն ինչ ընդունայն է»: Հոն Վեփմերիոսի վրայէն թագաւորական ծիրանին առին, և ծերակուտէն մէկը ըսաւ.

«Այլ բարբարոս, խոնարհէ կայսեր ոտքն ընկիր»:

Այդ Անդալը ոտքի վրայ կեցաւ բարձրագլուխ:

Վեփսարիոս, որ իր մեծասրտութեամբը գիտէր թէ ինչպէս պէտք է պատուել թշուառացեալ քաջ մը, մտեցաւ թագաւոր գերւոյն, և գորովանօք ձեռքը սիւմելով ըսաւ.

«Աղաչեմ, տէր իմ, ինծի հետ ողջունէ զկայսրը»:

Այս ըսելով յարգանք խոնարհեցաւ Վեփսարիոս, և սէգ Անդալն ալ իր օրինակին հետևեցաւ:

«Շնորհակալ եմ քեզի, ըսաւ գերի թագաւորը, որ իմ ցաւագնեալ հոգիս սփոփեցիր: Ար մաղթեմ, որ նեղութեանցդ մէջ, քեզի ալ այսպիսի միտթար մը ու բարեկամ մը գտնուի»:

Յուստինիանոս շնորհեց Անդալին հիւպատոսի ու պատրկի պատիւ. բայց Վեփմերիոս խնդրեց միայն առանձնաբան մը իր օրերն հոն անցընելու համար, կայսրն ալ իրեն Վաղատիոյ մէջ հարուստ երկիրներ տուաւ:

Այնպէս Վեփմերիոյ աշխարհակա-

լութեանը, միտալ մը տպուեցաւ, որ պատմական եղաւ. մէկ կողմը կը տեսնուի Յուստինիանոս որ կ'ընդունի ըզ-Վեփսարիոս յաղթական և միւս կողմը Վեփսարիոս զինեալ այս վերնագրով, «Վեփսարիոս պարծանք հռովմայեցւոց»:

Այս քաջասիրտ ու ճարտար զօրավարս բոլոր Ստալիան բարբարոսաց ձեռքէն առաւ. Վեփսարիոս անոր պատերազմներու մէջ ցուցրցած քաջութեանցը վրայ զարմացած ուզեցին թագաւորութիւն տալ իրեն, բայց ինքը յանձն չառաւ, Արտիգէս թագաւորը գերի բռնած Աոստանդնուպօլիս մտաւ, և Ալեքսորիկոսին ու անոր յաջորդացը ժողոված գանձերը կայսեր դիմացը դրաւ:

Անկողմնասէր պատմութիւնը կ'ամբաստանէ իրաւամբը զմեծն Վեփսարիոս, որ իր փառաւոր քաջագործութեանց ժամանակ ծանր հարկեր կ'առնուր: Իր հարստութիւնքը և մանաւանդ ըրած քաջութիւնները, Յուստինիանոսի վատ պալատականներուն նախանձը շարժեցին: Յամին 564 յաղթողն Վարսից և Վեփսարիոս ամբաստանուեցաւ դաւաճան ընդդէմ կենաց կայսեր: Յուստինիանոս ալ ապերախտ գտնուելով նման ինքն իրեն անկարող թագաւորաց, դատաստանի կանչեց զինքը: Վեփսարիոս և ոչ արժանիսեպէց թշնամեաց ամբաստանութեանցը պատասխան տալ, և երբոր ատենէն դուրս կ'ելլէր՝ կայսեր դարձաւ,

«Տէր իմ, ըսաւ, իմ վատ ամբաստանողացս զրպարտութեանցը թող վկայեն իմ բարքս և բանակացդ մէջ ըրած քառասնամեայ ծառայութիւններս: Պատժէ զիս, զյաղթականս Վեփմերիոսի և Արտիգէսի, թէ որ յանցանք ունիմ նե»:

Վանի մը օրէն վերջը կայսերական հրովարտակով բոլոր ստացուածքը զըրաւեցին: Բայց Յուստինիանոս լաւագոյն խրատու միտք գնելով, անոր անմեղութիւնը ճանչցաւ և նորէն ստացուածքը ետ դարձուց. բայց զրպար-

տուութեան սուրը մահացու վիրաւորեր էր անոր մեծ սիրտը: Եւ ի լրումն իր թշուառութեանցը, կինն Լ'նտոնինա, զոր սերտ և սեռն սիրով սիրեր էր, անարժան ամուսին այսպիսի երեւելի զօրավարի մը, անպարկեշտ (վեռոգ) րայի խորհրդովը սկսաւ անառակութեան տալ ինքը զինքը: Լ'յսպիսի ընտանեկան անպատուութեան մէջ, չէր կրնար Լեւիսարիոս երկար ապրիլ. մեռաւ սրտին ցաւէն ի Սոստանդնուպօլիս յամին 565 մարտի 23, վաթսուն տարեկան, Յոստինիանոսին մահուանէն ինը ամիս առաջ: Լ'պերախտ կայսրը և ոչ հոգ տարաւ փառաւոր թաղումն ընելու այնպիսի մեծ զօրավարի մը, որ կայսերութիւնը բարբարոսաց ձեռքէն ազատեր էր: Իր հինաւուրց զինւորակիցները զինքը գերեզման դրին. իսկ Վեւիմերիոս երբ անոր մահը լսեց, ցաւագին կերպով ըսաւ.

«Իմ հաւատարմագոյն բարեկամն կորսնցուցի. և թէ որ տակաւին Սանդալաց թագաւորն ըլլայի, Յոստինիանոսը իր գահուն վրայ կը դողացնէի»:

Լեւիսարիոսի կենաց վերջի տարիներուն վրայ շատ մը առասպելներ կը պատմուին, որոնք բոլորն ալ սուտ են: Երբեք թէ աշուրները փորեցին, և Սոստանդնուպօլսոյ փողոցներուն մէջ դռնէ դուռն իր հացը կը մուրար: Լ'յս առասպելս շատ բանաստեղծական է, և ամենուն ծանօթ. վասն զի արձանագործ, բանաստեղծք, նկարիչք և քանդակողք այս բանիս յիշատակը ազգաց մէջ անմահացուցած են: Լ'յս եղերական պատմութիւնը Յովհաննէս Ստեփանոս երկրորդ տարեթիւնը դարուն վիպագիրն հնարեր է. բայց ժամանակակից պատմագիրք այս բանիս վրայ ամենեւին յիշատակութիւն մը չեն ընէր: Հաւանական կ'երեւայ թէ Լեւիսարիոսի թշուառութիւնը՝ այս պատմագիրը շփոթած ըլլայ Յովհաննէս կապագովկացի, պրետորեան գնդին հրամանատարին թշուառութեանը հետ, որ կապուտներուն և կանաչներուն կուսակցութեանցը զոհ եղաւ:

Եւ մնայ հիմա խօսիլ Յոստինիանոսի ժամանակ Սոստանդնուպօլսոյ մէջ եղած հասարակաց շինութեանցը վրայ: Լ'յս կայսրը որմնագիր ծներ էր, և ճարտարապետութեան մեծ եռանդն ունէր, զոր ուսաւ չափաբերական սկզբամբք: Սրտկոպիտս պատմագիրը վեց ընդարձակ գիրք կ'ընծայէ ստորագրելու համար Յոստինիանոսի շինել տուած քաղաքները, պատուարները, ամրոցները, կամուրջները բաղնիքները, ջրչեղջները, ջրանցքները, պալատները, եկեղեցիները ու վանքերը: Յոստինիանոս այս վիթխարի շէնքերուն համար, որոնք վեցերորդ դարուն անկիրթ ճաշակին համեմատ շինուած էին, սպառեց Լ'նաստասայ բոլոր դիզած գանձերն, Լեւիսարիոսի իր յաղթանակներէն ձեռք բերած հարստութիւնքն, թող նաև այն ծանր տուրքերն որոնցմով ամբողջ իր թագաւորութեան ժամանակը բոլոր ժողովուրդներն ընկձեց:

Կը շարունակուի:

Անտվոր տեսարան մը:

Լ'ստրիոյ մէջ նոր պատահած ջրերու ողողմանց մէջ, տեղ մը ջուրն այնպէս արագաբար ցածցեր է որ Վանուբի մեծ ձկները չեն կրցած ջրին արագութեանը հասնիլ ու ցամաքը մնացեր են, գեղացիք ալ ձկնորսութեան ելեր են դաշտերը: Լ'յս ձկանցս մէջ հատ մը 46 լիպրէ կշուեր է: Չմեռնելը թմրող կենդանիք արթնցեր են, և մեծամեծ օձեր տեսնուեր են՝ դէպ ի դաշտերը փախչելով: